

4 2012

ЖОВТЕНЬ-ГРУДЕНЬ

ЧУМІЗМАТИКА І ФАЛЕРИСТИКА

International coin trend magazine

ПОШТОВИЙ АУКЦІОН

Київські півгроши
Володимира Ольгердовича

Про атрибуцію вислих печаток
князів Рюрика, Володаря
і Василька Ростиславичей

Відомчі нагороди шахтаря
Заохочувальна відзнака
«За зразкову службу у Збройних
Силах України»

Діагноз за грошима

Грошові документи ОУН 1951—1992 рр.

Від краху «франка жерміналь»
до загибелі «франка пуанкарє»

Відзнака до Дня Українського
Спортсмена у Бродах

Мініатюрні полкові знаки еміграції

**Монети
Європи:
Франція 1849-1959 рр.
(продовження)**

ISSN 1811-542X

Київські півгроши Володимира Ольгердовича

3 2009 р., коли з'явилася перша публікація про досі невідомі півгроши київського князя Володимира Ольгердовича (1363–1393/4) [1], минув деякий час і тепер, у зв'язку з новими знахідками, виникла нагода знову повернутися до цієї теми.

Ростислав Савов
(Хмельницький)

Нагадаємо, що перша монета такого типу була виявлена у скарбі джучидських дирхемів з-під Черкас. Як пізніше з'ясувалося, наймолодшими монетами у скарбі були дірхеми Токтамиша (1380–1394/5) останніх років його правління [2], за якими тезаврацію скарбу можна датувати серединою 90-х років XIV ст. У знайденій невеликій срібній монеті був відтворений з деякими змінами тип галицько-руського грошика Людовика Угорського (1340–1382), який карбувався у Львові у 1379–1382 роках (рис. 1, а) [3]. Особливістю нової монети була наявність на ній княжого знаку Володимира Ольгердовича, відомого з його денаріїв та актових печаток синів, на підставі чого і був зроблений висновок про приналежність її до карбування київського князя. Однак слід визнати, що на час першої публікації залишилися деякі сумніви щодо атрибуції нової монети оскільки вона ґрунтувалася фактично на єдиному існуючому тоді екземплярі київського півгроша. Також, викликала питання сама можливість карбування Володимиром ще одного, західного за походженням, типу монети поряд з його добре відомими денаріями, карбування яких виникло на основі широковживаного у місцевому грошовому обігу джучидського дирхема. Та за минулій достатньо короткий час, з'явилися нові докази певного поширення галицько-руського грошика у Київському князівстві, а також виявилися нові монети з княжим знаком Володимира — київські півгроши.

Одну з них, що була опублікована у каталогі монет українських князівств [4], знайшли під Києвом у Броварському районі, у долині ріки Трубіж (рис. 1, б).

Рис. 1. Київські півгроши Володимира Ольгердовича: а — перша знахідка, 2009 р.; б, в — нові знахідки, 2011–2012 рр.

Іншу, яка з'явилася пізніше [5], за даними автора, було знайдено у Житомирській області (рис. 1, в). Таким чином, на даний момент зафіксоване існування принаймні трьох екземплярів київських півгрошів, усі монети знайдені в межах історичної території Київського князівства. Обстеження новознайдених монет показує, що вони були карбовані однією і тією самою парою штемпелів, які, однак, дещо відрізняються від штемпелів першої монети. Нові монети разом з першим київським півгрошем належать до одного й того самого різновиду з великою короною-тризубом та «собакоголовим» левом, що

крокує праворуч (ліворуч за геральдичними правилами). Усі монети за зовнішніми ознаками мають високу пробу металу, їхня вага складає приблизно один грам (1,07 г; 1,1 г; 0,9 г), що відповідає за вмістом чистого срібла половині сучасного їм празького гроша Вацлава III/IV. Звертає на себе увагу, що на відміну від львівських візирів київські півгроши карбувались за східною дротяною технологією, такою самою, якою карбувалися денарії Володимира. Отже, поява останніх знахідок, на думку автора, дає змогу відкинути сумніви, що залишилися після знахідки першої монети, щодо можливості карбування у 80-х роках XIV ст. у Київському князівстві півгрошів за зразком галицько-руських грошиків Людовика та надають усі підстави визнати існування ще одного типу монет Володимира Ольгердовича.

Як зараз з'ясовується, для карбування півгрошів у Київському князівстві існували об'єктивні передумови. Про окремі знахідки на його теренах галицько-руських грошиків, переважно Людовика, було відомо і раніше [6; 7]. Однак, останнім часом кількість подібних знахідок руських грошиків на Київщині та особливо на Черкащині значно зросла, про що свідчать численні повідомлення на спеціалізованих інтернет- сайтах. Там само, на Черкащині зафіксована знахідка досить великого скарбу галицько-руських грошиків, переважно теж грошиків Людовика [8]. Автору відомі також приклади окремих знахідок грошиків Людовика на Чернігівщині та Брянщині. Наведені факти свідчать, що у кінці XIV ст. львівський руський грошик поширювався через Поділля на Середнє Подніпров'я. Таким чином, є підстави

вважати, що львівська монета як фракція празького грошу відігравала у той час по-мітну роль у грошовому обігу Київського князівства і, відповідно, могла бути зразком для місцевого карбування.

Об'єктивним показником вагомої присутності галицько-руських грошиків в місцевому обігу було карбування на теренах Київського князівства їхніх наслідувань-імітацій. Нещодавно у ще одному скарбі початку XV ст. з Чигиринського району на Черкащині, серед понад двохсот монет, переважно джучидських дирхемів, було виявлене одне з таких наслідувань (рис. 2, а). Примітно, що до складу цього скарбу входило декілька десятків денаріїв Володимира Ольгердовича. Також, подібним наслідуванням виявилася після розчистки одна монета з уже згадуваного

з одноштемпельними реверсами мали карбуватися у близький період часу, а це означає, що київські півгроши Володимира теж карбувалися у 80-х роках. Таким чином, нові свідчення ще раз, незалежно від попередньої атрибуції, підтверджують час карбування київських півгрошів у 80-х роках XIV ст. під час князювання Володимира Ольгердовича у Києві. Також, використання одного й того самого штемпеля реверсу при випуску цих монет є прямим доказом поступовості в започаткуванні власного карбування у Київському князівстві — від карбування на початку імітацій-повторів популярних у грошовому обігу монет, до випуску згодом на їх основі власних монет.

Картину наслідуваного карбування руським грошикам у регіонах на схід

в грошовому обігу імпортної монети: східної зони — джучидського дирхема та західної — празького гроша, воно зазнало одночасно їхніх впливів. Відповідно, власне карбування розвивалося тут паралельно у двох напрямках: від випуску імітацій-повторів джучидських дирхемів до карбування їхніх фракцій — денаріїв Володимира та від прямого копіювання галицько-руських грошиків — до карбування київських півгрошів Володимира. Зазначимо, що відштовхуючись від тієї кількості монет, що дійшли до нашого часу, масштаб карбування Володимиром київських півгрошів був набагато меншим порівняно з випуском його денаріїв. Можливою причиною цьому була коротко-часність карбування півгрошів, про що свідчить існування лише одного різновиду цих монет.

Рис. 2. Наслідування грошикам Людовика, карбованими на теренах Київського князівства: а — з Чигиринського району Черкаської області; б — з-під Черкас.

Рис. 3. Наслідування грошикам Ягайла, карбованими дротяною технікою.

скарбу з-під Черкас, у якому був знайдений перший київський півгрош (рис. 2, б). Зазначена монета цікава тим, що її реверс із зображенням лева був відкарбований тим самим штемпелем, що й реверс першого київського півгроша Володимира. Саме ця особливість спричинила плутанину під час атрибуції цієї монети [1, с. 10].

Існування в грошовому обігу Київського князівства пов'язаних між собою монет різних типів — київських півгрошів та наслідувань грошику Людовика, дає можливість зробити наступні висновки. По-перше, карбування київських наслідувань руському грошику Людовика мало відбуватися, коли грошик Людовика ще перебував у обігу, тобто у 80-х роках XIV ст. По-друге, зазначені монети

від Львова доповнюють наслідування грошикам Ягайла, які були нещодавно виявлені, за даними автора, на Поділлі поблизу Могилева-Подільського. Зазначені наслідування виконані на достатньо високому рівні, крім зображенень, на монетах також частково відтворені написи. Їхнє неоригінальне походження, крім дещо деградованих зображень, видає та обставина, що монети, подібно київським півгрошам, теж карбовані за східною дротяною технікою (рис 3, а і б).

Таким чином, наявний на даний момент нумізматичний матеріал засвідчує достатньо складну картину започаткування в кінці XIV ст. карбування у Київському князівстві власної монети. Розташоване на перетині двох зон домінування

Список літератури

- Погорілець О., Савсов Р. Про нові монети зі знаком Володимира Ольгердовича //Нумізматика і фалеристика. — 2009. — №1. — С. 10–11.
- Хромова І. К. Наслідування монет Червоної Русі з Середнього Подніпров'я //Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірка наукових праць. — 2011. — №18. — С. 223.
- Крижанівський А. Львівський монетний двір у XIV–XV століттях. — Львів, 2007. — С. 186.
- Нечитайлло В. В. Каталог монет українських князівств XIV — поч. XV ст. — Київ, 2011. — С. 21, №83.
- Хромова І., Хромов К. Вопросы атрибуции находок местных монет-подражаний второй половины XIV в. на территориях литовско-ордынского пограничья //Международная нумизматическая конференция. Вильнюс, 23–25 мая 2012 г. On-line версия доповіді www.hordecoins.folgt.net/Rpubl_Vilnus-conf-2012.htm
- Котляр М. Ф. Грошовий обіг на Україні доби феодалізму. — Київ, 1971. — С. 71.
- Шостопал А. В. Скарби Черкащини. — Черкаси, 2007. — С. 51.
- Шостопал А. В. Чигиринщина в XIV–XV століттях за нумізматичними даними «Чигиринщина: історія і сьогодення». Матеріали науково-практичної конференції, 1–2 жовтня 2008 р. — Черкаси, 2008. — С. 72–73.